

Termien selittäminen tietokirjoissa rakentuvana dialogisena toimintana

HENRI SATOKANGAS

Väitöksenalkajaisitelmä Helsingin yliopistossa 17. joulukuuta 2021

Aloitteleva väitöskirjantekijä saattaa hyvinkin samastua Plutoon. Tuo sympaattinen taivaankappale on muita planeettoja pienempi ja kiertää Aurinkoa planeetoista kaikkein kauimpana, mutta kuuluu sentään muiden planeettojen joukkoon. Näin oli siis ennen. Monille lienee jäänyt mieleen se vuoden 2006 kuohuttava uutinen, että Pluto, aurinkokuntamme pienin planeetta, ei ole planeetta ensinkään vaan joutuu tyytymään kääpiöplaneetan titteliin (ks. IAU 2006). Jotta voimme ymmärtää vuoden 2006 tapahtumia, pitää meidän paitsi tuntea termien merkityksiä myös hahmottaa niiden määrittelyn luonnetta ja kontekstisidonnaisuutta. Pluton tapaus opettaakin meille paljon termeistä ja niiden elämästä kielenkäytössä.

Ensinnäkin termistöä muuttavat päätökset tekevät näkyväksi termien luonteen sopimuksenvaraisina ihmisluomuksina. Tuossa kylmässä ja kaukaisessa taivaankappaleessa ei tapahtunut vuonna 2006 olemuksellista muutosta, vaan kansainvälinen tähtitieteellinen unioni IAU kokoontui Prahassa ja äänesti useista linjauksista, joiden joukossa oli planeetan määritelmä. Planeetan määritelmästä siis päätti institutionaalisella auktoriteetillaan joukko ihmisiä tietyssä paikassa tietyssä ajankohtana. Tämän erikoistunutta kielenkäyttöä koskevan päätöksen seurauksena hahmotamme fyysisistä todellisuutta ympärillämme nyt toisella tavalla. Termien merkityksellä on siis kontekstinsa, jonka ymmärrys on samalla ymmärrystä siitä, miten maailmankuvaamme rakennetaan.

Toiseksi tapaus osoitti määrittelemisen usein taka-alaisen roolin termien käytössä. Ennen vuotta 2006 ajateltiin karkeistaen niin, että tutkija tunnistaa Aurinkoa kiertävän taivaankappaleen planeetaksi, kun sellaisen näkee, ja aurinkokuntaamme kuuluvat planeetat voitiin luetella niin sanotulla joukkomääritelmällä: planeettoja ovat Merkurius, Venus, Maa ja niin edelleen (esim. Nilsson 2014). Yhä uusien taivaankappaleiden löytyessä oli kuitenkin ilmennyt käytännön tarve saada aikaan täsmällinen sisältö-määritelmä termille *planeetta*. Pluton planeettuuden kohtaloksi koitui se määritelmän

käsitepiirre, jonka mukaan planeetan tulee olla tyhjentänyt kiertorataansa lähiympäristö muista taivaankappaleista (IAU 2006; ten Hacken 2014: 4). Termien merkitykset voidaan siis rajata, kirjoittaa määritelmien muotoon – jos määritelmälle on tarvetta. Arkisessa käytössä emme useinkaan joudu määrittelemään sitä sanastoa, jolla puhumme (esim. ten Hacken 2014: 5).

Kolmanneksi kävi ilmeiseksi tekstin toiminnallisuus termien merkityksen rakentamisessa, kun ympäri maailmaa syynättiin uutta määritelmää. Termin merkitys voidaan siis kirjoittaa tekstiksi, joka vaikuttaa lukijaansa ja tekee tekoja.

Pluton tapaus kertoo meille paljon termeistä ja siitä, miten hahmotamme todellisuutta niiden avulla. Eri tiedonaloilla tuotetut termistöt toimivat kehikkoina, joiden läpi jäsenämme maailmaa. Historiassa Euroopan menneisyys jäsentyy yhden jaottelun mukaan muun muassa *renessanssiksi*, sen esikuvana toimivaksi *antiikiksi* ja niiden väliin sijoittuvaksi *keskiajaksi*. Ympäristöopin tunnilta on saattanut jäädä päähän linssit, joiden läpi metsät ja suot jakautuvat muun muassa *kuiviksi kangasmetsiksi*, *lehdoksi*, *rämeiksi* ja *letoiksi*. Talouden lainalaisuuksia puolestaan hahmotetaan esimerkiksi *kysynnän* ja *tarjonnan*, *velan* ja *saatavien*, *pääoman*, *markkinoiden* ja *investointien* kautta. Huomionarvoista on, että tänä päivänä tällainen kehikko ei koske ainoastaan rahan ja hyödykkeiden liikkeitä, mikä alleviivaa termien kontekstin hahmottamisen tärkeyttä ja myös kriittisen katseen tarvetta.

Erilaisilla teksteillä on keskeinen rooli termien tekemisessä meille tutuksi: Wikipedia-artikkeleilla, lehtijutuilla, oppikirjoilla ja yleistajuisilla tietokirjoilla. On siis kaikkea muuta kuin yhdentekevää, miten ja millaisena termistöä esitellään ja tehdään ymmärrettäväksi tällaisissa teksteissä. Vaikkapa pienen ystävämme Pluton kannalta olennainen toiminta, tietyn termin merkityksen rajaaminen, sekä tieto termin syntykontekstista ja määrittelyn takana olevista keskusteluista ja perusteista, voidaan kirjoittaa tietokirjaan tekstiksi, termiä koskevaa tietoa rakentavaksi kokonaisuudeksi. Väitöskirjassani tutkin tällaista tekstiksi kirjoitettua toimintaa: sitä, miten termien merkitys rakentuu sellaisissa teksteissä, jotka on suunnattu erikoistumattomalle lukijalle – yleistajuisissa tietokirjoissa ja oppikirjoissa.

Kun tutkin termien selittämistä, tarkoitan termillä ilmausta, jonka kirjoittaja esittää erikoistuneena selittämällä sitä ja esittelemällä sen jonkin erikoisalan puitteissa. Selittämällä tarkoitan kaikkea termin merkitystä avaavaa ja ymmärrettäväksi tekevää toimintaa. Näissä määritelmissä heijastuvat väitöskirjani teoreettiset lähtökohdat, joita ovat tekstin toiminnallisuus ja dialogisuus. Vaikkapa merentutkimusta yleistajuistava tietokirja ei putkahda tyhjiöön, vaan moniääniseen maailmaan, jossa tietokirjan valinnoissa näkyvät tavalla tai toisella merentutkimuksen ja sen lähitieteenalojen tieteellinen keskustelu ja julkaisut, muut yleistajuiset tietokirjat, lehtijutut, koulujen oppimateriaalit ja opetus sekä laajasti tietotekstin ja vaikkapa selittämisen ja kerronnan käytänteet, jotka toistuvat kielenkäyttäjien yhteisöissä, puheessa ja teksteissä. Tietokirjan on tekstinä suuntauduttava ja vastattava näihin muihin ääniin ja teksteihin, ja se myös ammentaa niistä käytänteistä, joita olemassa on ja jotka yhteisössä tunnustetaan. Tietokirja paitsi ottaa vaikutteita ja vastaa olemassa olevien tekstien kirjoon, myös suuntautuu kohti lukijaa. Yleistajuisessa tietokirjassa kirjoittaja tekee kielellisiä valintoja ja jäsentää etenevää tekstiään vastaanottajaa ja tämän mielenliikkeitä silmällä

pitäen pyrkiessään johdattamaan tämän seuraamaan ajatuksenjuoksuaan. (Ks. esim. Bahtin 1981 [1934–1935]; Makkonen-Craig 2005: 25–29.)

Tieteellistä tietoa yleistajuistavan tekstin kirjoittaja on vaativan tehtävän edessä. Hän puhuttelee lukijaa, jonka tavoittaa vain tekstinsä kautta. Hänen on näin ollen tuotettava merkkien kokonaisuus, joka pyrkii siihen, että lukijat saavat lukemastaan irti mielekkään, ymmärrettävän ja vieläpä kiinnostavan ja nautittavan kokonaisuuden, sillä yleistajuisia tietokirjoja luetaan lähtökohtaisesti vapaaehtoisesti. Kirjoittaminen on siis toiseen suuntautunutta toimintaa: yleistajuisen tietokirjan kirjoittaja kurkotaa merkkien välityksellä kohti tietynlaiseksi ajattelemaansa lukijaa ja rakentaa tekstiin lukijaposition kielellisillä ja muilla semioottisilla valinnoillaan. Lukijan kohtaama kirjoittaja rakentuu sellaiseksi kuin rakentuu vastaavasti tekstin kielenpiirteiden kautta. (Esim. Thompson & Thetela 1995.) Nämä positiot ovat kirjoitettuna sisään tekstiin, jotta se sitten myöhemmin lukuisina eri ajankohtina ja lukuisissa eri paikoissa kykenee täyttämään tehtävänsä kohtaamisissa eri vastaanottajien kanssa.

Yleistajuistamisella on suuri ja tärkeä tehtävä. Ihmiskunnan tietämys tieteeseen ja tutkimuksen saavutuksista perustuu yleistajuisille esityksille, sillä harva meistä on tutkija, ja kukaan meistä ei ole jokaisen tieteenalan asiantuntija. Tieteenalojen termit ovat kaikessa tässä avainasemassa. Ne ovat tieteellisen tutkimuksen infrastruktuuria. Eri tieteenalat nimeävät, jäsentävät ja järjestävät maailmaa omien periaatteidensa ja tiedonintressiensä mukaisesti, toisin sanoen tiedonalan kielellä luodaan maailma, jossa olemassa on juuri tiettyjä asioita ja niiden välisiä suhteita. Tieteenalojen tuottama tieto ja sitä kantava sanasto muokkaavat ja uudistavat käsityksiämme todellisuudesta ja siirtyvät myös yleiskieleen – tai jos eivät siirry, yleistajuisten esitysten kautta kuitenkin avaavat meille uusia näkymiä ympäröivään maailmaan. Eri tieteenalojen näkökulmasta sama maailma jäsentyy eri tavoin kunkin alan omista lähtökohdista ja alojen sisällä mahdollisesti eri suuntausten tai lähestymistapojen näkökulmista.

Termien merkitystä rakennetaan tietokirjoissa erilaisten retoristen strategioiden kautta. Olen analysoinut näitä strategioita toimintokuvion käsitteen avulla. Siinä missä varsin laajalti käytettyjä toimintokuvioita ovat esimerkiksi KYSYMYKSIÄ–VASTAUS ja MIELIPIDE–PERUSTELU, termien selittämisen retoriikka jäsentyy joidenkin siihen erikoistuneiden kuvioiden mukaisesti (toiminto- eli diskurssikuvioista ks. Virtanen 2015: 39–41; Virtanen & Hiidenmaa 2020: 847–849).

Olen jakanut nämä selittämisen strategiat kolmeen kattokategoriaan ja pyrkinyt nimeämään nämä mahdollisimman läpinäkyvästi (Satokangas 2021). Tarkentamiskuvioissa lukijalle esitellään ensin termi, sitten kuvataan tarkemmin sen merkitystä ja sisältöä. Nimeämiskuviossa puolestaan lukijan silmien eteen rakennetaan ensin jokin käsitteellinen kokonaisuus, johon sitten liitetään termi ikään kuin nimilapuksi. Kolmanneksi, jaottelukuvioissa lähtökohtana on termin sijoittaminen osaksi järjestelmää, siten että termin merkitys rakentuu suhteessa toisiin termeihin. Tällaisille strategioille on ominaista ensin ankkuroida termistö johonkin kontekstiin ja sitten käydä sitä läpi luetteloiden.

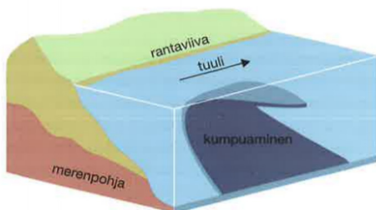
Selittämisen toimintokuviot ovat laajasti käytössä olevia kulttuurisia malleja, jotka ohjaavat tapojamme tulkita ja tuottaa sanojen selityksiä. Kielentutkimuksen kulmasta keskeistä on paitsi niiden tunnistaminen, myös niiden syntaktisen rakentumisen analyysi. Seuraava on tyyppillinen, tiivis ja tunnistettava termselitysjakso.

Valo on yksi elämän tärkeimmistä perusedellytyksistä. Vesikasvit ja levät muuntavat epäorgaanista ainesta orgaaniseksi käyttäen valon energiaa kemiallisten sidosten muodostamiseen. Tätä prosessia sanotaan yhteyttämiseksi eli fotosynteesiksi. (Myrberg & Leppäranta 2014: 106.)

Mitä tekstissä tapahtuu? Ensinnäkin siinä kuvataan materiaallinen, dynaaminen prosessi, jonka ytimenä on *muuntaa*-verbi preesensmuodossa, jonka käyttöä voidaan luonnehtia geneeriseksi. Sen jälkeen prosessi tiivistetään ja paketoidaan anaforisella demonstratiivipronominilla *tätä* sekä yleissubstantiivilla *prosessia* (vrt. Karvonen 1995: 163–164). Lause on tyypiltään niin kutsuttu sanomislause, joka rakentuu passiivimuotoisen verbin *sanotaan* ympärille (ks. mts. 122). Ensinnäkin *sanoa* on kommunikaatioverbi, jonka semanttisiin perusominaisuuksiin kuuluu ilmaista viestin välittämistä, kielen käyttöä (Pajunen 2001: 340; VISK määritelmät, s.v. *kommunikaatioverbi*). Toiseksi passiivi ilmaisee olemassa olevaksi jonkin implisiittiseksi jäävän yhteisön, jossa näin sanotaan (ks. myös Pälli 2003: 112; Virtanen 2015: 46). Lause on nimeävä lause, joka liittyy termin prosessiin nimilapuksi, abstrahoi kuvatun prosessin käsitteeksi. Se rakentaa diskurssiavaruuteen sijoittuvan suhteen termin ja kuvatun prosessin välille. Lisäksi lopussa on esillä tiivis parafrasoin eli toisin sanoin ilmaisemisen keino: *eli*-konjunktioilla tehty rinnastus (ks. VISK § 1031), jolla termiin yhteyttäminen kytketään sen synonyymi *fotosynteesi*. Jo tämä lyhyt esimerkki havainnollistaa, kuinka termin merkitystä rakennetaan eri kerroksiin jäsenyväällä kielenkäytöllä. Kyseessä on esimerkki nimeämiskuviosta, jossa ensin rajataan jokin käsitteellinen kokonaisuus, sitten nimetään se.

Esimerkissä esitetty tapahtuminen on luonteeltaan geneeristä: prosessikuvaus on yleisluontoinen ja prosesseja tapahtuu kaiken aikaa eri paikoissa ja eri aikoina. Kun termien merkitystä halutaan havainnollistaa, konkretisoida ja tehdä kouriintuntuvammaksi, muun muassa kertomuksen resurssit tulevat tarkoituksenmukaisiksi. Kertomus voi johdatella termin esittelyyn ja sen nimeämisen ilmiön käsittelyyn. Toisaalta kertomus voi seurata termin käsitteellisempää esittelyä, toimien havainnollistuksena. (Satokangas 2020a.)

Myös kuvia käytetään termien selittämiseen ja havainnollistamiseen, ja sellaiset toiminnot kuin ESIMERKKI tai KUVAUS voivat toteutua kuvana (Satokangas 2019). Kuvilla on siis tilanteisia tehtäviä osana tekstikokonaisuutta. Esimerkiksi alla oleva kaavakuva seuraa *kumpuaminen*-termin määritelmää.

Kuva 1.
Rannikon läheinen kumpuaminen (Myrberg & Leppäranta 2014: 43).

Kuva suuntautuu todellisuuteen tavalla, jonka olemme harjaantuneet tunnistamaan: emme odota silmiemme edessä aukeavan tällaista näkyä luonnossa, ja tunnistamme nuolen ja kirjoitettujen nimilappujen käytön. Ymmärrämme myös, että kuvasta on suodatettu pois epäolennaisuuksia ja nostettu näkyviin keskeiset asiat, kuten tuulen ja vesimassan liike, jotka näkyvät niin sanottuina vektoreina (ks. Kress & van Leeuwen 1996). Siinä missä edellisessä esimerkissä kiinnitin huomiota kielellisiin valintoihin, tässä nostan esiin visuaalisia valintoja. Kuva tiedosta muodostuu sellaiseksi kuin muodostuu tällaisten, eri merkkijärjestelmien resurssija hyödyntävien valintojen seurauksena.

Väitöskirjani viimeinen artikkeli (Satokangas 2020b) nostaa esiin kielellisten valintojen esiin piirtämää kuvaa siitä näkökulmasta, millainen konteksti termeille rakentuu. Jos saan eteeni tuntemattoman termin määritelmän, olen viisastunut varsin irrallisen tiedonjyvän verran, ellen ole selvillä siitä, missä yhteydessä termiä käytetään ja kenelle termi on ylipäänsä olennainen. Termin kontekstin tuntemus on toisin sanoen keskeinen taustatieto termin ymmärrykselle. Jos kuulemme, että *nektion tarkoittaa aktiivisesti uivia eliöitä*, on paikallaan tietää myös, kenelle, millä alalla, missä yhteisössä, kenen mukaan, millä alueella ja milloin *nektion tarkoittaa aktiivisesti uivia eliöitä*.

Esimerkkinä palvelkoon seuraava katkelma, jossa kytetään termin *keskiaika* eri merkityksiä alueellisiin konteksteihin.

Mitä on keskiaika?

Euroopan historiassa keskiajalla tarkoitetaan noin tuhat vuotta kestänyttä ajanjaksoa Rooman valtakunnan tuhosta noin 500 jaa. protestanttiseen reformaatioon ja löytöretkiin noin 1500 jaa. – –

Koska **Pohjoismaat** eivät koskaan kuuluneet Rooman imperiumiin, **meillä keskiaika** oli lyhempi. Se alkoi määritelmästä riippuen vuosien 1100–1300 välillä Ruotsin saatua Suomen valtaansa ja päättyy 1500-luvulla KALMARIN UNIONIN hajoamiseen ja uskonpuhdistukseen. **Suomessa keskiajalla tarkoitetaan KATOLISEN KIRKON VALLAN AIKAA.** (Aalto & Helkala 2015: 9; lihavoinnit ja alleviivaukset lisätty, versaalit alkuperäiset.)

Termin auki kirjoitettu konteksti on lukuohje, joka opastaa termin tulkintaan ja myös sen käyttöön. Termin valinta voi ilmaista kytköstä esimerkiksi tiettyyn koulu-kuntaan ja suuntaukseen, ja etenkin latautuneissa tai kiistanalaisissa aiheissa on hyvin keskeistä tietää, mihin joukkoon mitään termiä käyttämällä tulee itsensä asemoineeksi. Ennen kaikkea tieto termien alkuperästä ja yhteisöllisistä kytköksistä sekä ymmärrys termien sosiaalisesta luonteesta tukee kuitenkin kriittistä kielitietoisuutta ja lukutaitoa aiheesta riippumatta.

Tässä esittelemäni tapaukset havainnollistavat, kuinka monenlaista toimintaa tietokirjoihin rakentuu, kun kirjoittaja tekee lukijalle tutuksi termien merkityksiä. Niin tiedettä yleistajuistavissa teoksissa kuin oppikirjoissa kirjoittaja on lähtökohtaisesti asiantuntijan asemassa, mutta hänelle jää myös paljon liikkumatilaa ja mahdollisuuksia. Kirjan mittainen teksti mahdollistaa yhtäältä kirjoittajaäänänen rauhallisen kehittelyn

sivu sivulta, toisaalta se antaa tilaa ottaa matkan varrella monenlaisia asentoja, kuten termejä selittävän asiantuntijan, tieteenalan historiasta luennoivan tutkijan, mukavia turisevan juttukaverin, tarinankertojan ja oman elämänsä muistelijan rooleja. Tietokirja toimii tulkintakehyksenä, jota vasten teksti luetaan, mutta täsmällisemmät tiedolliset asetelmat rakentuvat vasta tekstissä, kielellisinä ja muina semioottisina valintoina, joita voidaan analysoida hienojakoisesti lingvistisen diskurssintutkimuksen välinein.

Maailman hahmottamisen infrastruktuurin olennainen osa, termistö ja käsitejärjestelmät, rakentuvat ja muotoutuvat merkityksellistämisen välineiksi, kun kohtaamme niitä kielenkäytössä. Termien merkitys ja suhteet, siis kehikko, jonka läpi maailmaa katsomme, rakentuu muun muassa sijapäätteiden, aikamuotojen tunnussten, verbivalintojen, lauseenjäsenyyksien, lausetyyppien, visuaalisten esitystapojen ja toimintokuvioiden välityksellä. Toivoakseni tutkimukseni on omalta rajalliselta osaltaan tehnyt tunnistettaviksi niitä tapoja, joilla erikoistunut tieto rakentuu yleisajukseksi tekstiksi.

Lähteet

- AALTO, ILARI – HELKALA, ELINA 2015: *Matkaopas keskiajan Suomeen*. Jyväskylä: Atena.
- BAHTIN, MIHAIL 1981 [1934–1935]: Discourse in the novel. – Michael Holquist (toim.), *The dialogic imagination. Four essays* s. 259–422. Kääntäneet venäjämä englanniksi Caryl Emerson ja Michael Holquist. Austin: University of Texas Press.
- HACKEN, PIUS TEN 2014: Terms and specialized vocabulary. Taming the prototypes. – Hendrik Kockaert & Frieda Steurs (toim.), *Handbook of Terminology. Volume 1* s. 3–13. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/hot.1.ter1>.
- IAU 2006 = IAU 2006 General Assembly: Result of the IAU Resolution votes. <https://www.iau.org/news/pressreleases/detail/iau0603/> (10.1.2022.)
- KARVONEN, PIRJO 1995: *Oppikirjateksti toimintana*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KRESS, GUNTHER – LEEUWEN, THEO VAN 1996: *Reading images. The grammar of visual design*. London: Routledge.
- MAKKONEN-CRAIG, HENNA 2005: *Toimittajan läsnäolo sanomalehtitekstissä. Näkökulmia suomen kielen dialogisiin passiivilauseisiin*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1026. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MYRBERG, KAI – LEPPÄRANTA, MATTI 2014: *Meret – maapallon siniset kasvat*. Helsinki: Ursa.
- NILSSON, HENRIK 2014: Enumerations count. Extensional and partitive definitions. – Hendrik Kockaert & Frieda Steurs (toim.), *Handbook of Terminology. Volume 1* s. 82–100. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/hot.1.en1>.
- PAJUNEN, ANNELI 2001: *Argumenttirakenne. Asiantilojen luokitus ja verbien käyttäytyminen suomen kielessä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- PÄLLI, PEKKA 2003: *Ihmisyhmä diskurssissa ja diskurssina*. Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/urn:isbn:951-44-5580-0>.
- SATOKANGAS, HENRI 2019: Termien selittäminen multimodaalisena toimintana yleistajuisissa tietokirjoissa. – Maria Kok, Henna Massinen, Ilja Moshnikov, Esa Penttilä, Susanna Tavi & Laura Tuomainen (toim.), *Pidetään kielet elävinä – Keeping languages alive – Piemmö kielet*

- elävinny. AFinLAN vuosikirja 2019*. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisu- ja 77 s. 101–119. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA. <https://doi.org/10.30661/afinlavk.79339>.
- 2020a: Termien havainnollistamisen kerronnalliset keinot yleistajuisissa tietokirjoissa. Näkökulmana toimintokuviot. – Mikko T. Virtanen, Pirjo Hiidenmaa & Jyrki Nummi (toim.), *Kertomuksen keinoin. Tarinallisuus mediassa ja tietokirjallisuudessa* s. 112–132. Helsinki: Gaudeamus.
- 2020b: Termien kontekstin rakentaminen oppi- ja tietokirjallisuudessa. – *Puhe ja kieli* 40 (4) s. 291–310. <https://doi.org/10.23997/pk.103312>.
- 2021: Termien selittämisen toimintokuviot merentutkimusta yleistajuistavassa tietokirjassa. – *Virittäjä* 125 (1) s. 64–91. <https://doi.org/10.23982/vir.86998>.
- THOMPSON, GEOFF – THETELA, PULENG 1995: The sound of one hand clapping. The management of interaction in written discourse. – *Text* 1 s. 103–127. <https://doi.org/10.1515/text.1.1995.15.1.103>.
- VIRTANEN, MIKKO 2015: *Akateeminen kirja-arvio moniäänisenä toimintana*. Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-1760-1>.
- VIRTANEN, MIKKO – HIIDENMAA, PIRJO 2020: Tekstintutkimus. – Milla Luodonpää-Manni, Markus Hamunen, Reetta Konstenius, Matti Miestamo, Urpo Nikanne & Kaius Sinnemäki (toim.), *Kielentutkimuksen menetelmiä I–IV* s. 831–863. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA-RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkkoersio. <http://scripta.kotus.fi/visk> (12.1.2022).

Henri Satokangas: *Termien selittäminen tietokirjoissa*. Helsinki: Helsingin yliopisto 2021. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-7738-4>.

Kirjoittajan yhteystiedot:
 etunimi.sukunimi@helsinki.fi